

Verrassend perspectief op belangrijke vragen

Leesverslag van: Gijsbert van den Brink, *En de aarde bracht voort – christelijk geloof en evolutie*

ISBN 978 9023971535 | 364 pag. | 2017 | Boekencentrum

Ds. Bart Trouwborst

Ik houd erg van boeken die mij uitdagen om mijn kijk op de dingen bij te stellen.

Zonder enige reserve kan ik stellen: dit was er zo een!

Toen het enkele jaren geleden verscheen, heb ik het overigens nog gelaten voor wat het was, wellicht omdat ik toen de thematiek nog een beetje ontweek.

Het boek houdt zich namelijk bezig op het snijvlak van het perspectief dat de Bijbel biedt op het ontstaan der dingen (alsmede de ontwikkeling daarvan), en het perspectief van de moderne wetenschap die, zeker vanuit de evolutieleer, stevige vragen stelt aan het omgaan van de hedendaagse gelovige met dit bijbelse perspectief.

Zoals gezegd, toen liet ik deze thematiek nog enigszins voor wat deze was. Ik voelde me eigenlijk wel prima bij het bijbelse narratief, dat vertelt van de goede schepping door God, de schepping van de mens naar het beeld Gods, en vervolgens de zondeval en de intrede van de gebrokenheid en de dood in de schepping.

Omdat ik instinctief wel aanvoelde dat de evolutieleer een zekere aanslag pleegt op dit voorstellingskader, dat me van kinds af aan vertrouwd is geweest, heb ik me er altijd wat afzijdig van gehouden.

Immers, wie de wetenschap serieus neemt, kan er niet omheen dat de mens (homo sapiens) een enorme laatkomer is in een zich gedurende reeds duizelingwekkend lange tijd voltrekkend wereldgebeuren, dat bovendien reeds illustere voorgangers heeft gekend in de dinosauriërs, om maar iets te noemen.

Kortom, dat zou betekenen dat de gebrokenheid en de dood er reeds lang was, voor een verhaal van de Hof van Eden verteld werd.

Overigens hield ik welbewust de mogelijkheid open dat het scheppingsverhaal wel eens meer symbolisch dan historisch bedoeld kan zijn, maar dan nog waren deze problemen niet opgelost. Hoe de volgorde van “goede schepping – zonde van de mens – intrede van de dood” te rijmen met hoe de werkelijkheid zich in werkelijkheid lijkt te hebben ontwikkeld?

Bovendien, en dat is een andere vraag die mij meer en meer bezighield, uitgaande van zo’n enorm lange voorgeschiedenis van de schepping, waarin de mens, het Jodendom en het Christendom, de verhalen van de Bijbel en over Israël en Jezus zich pas zo laat aandienen: wat zegt dit dan over de feitelijke waarde van het geloof dat voor mij – en met mij velen – van onschatbare waarde is, maar dan wel “erg” relatief wordt op de tijdsbalk van de wereldgeschiedenis. Waarom openbaart God Zich dan nu pas in deze mate, en gebeurde dat niet al veel eerder?

Met deze stille vragen leefde ik al enige tijd, tot ik in de lockdown in de gelegenheid was om in de verloren uurtjes toch eens naar dit boek te grijpen. Toch een stuk nieuwsgierigheid naar hoe Van den Brink met deze kwesties omgaat.

Ik ben niet bedrogen uitgekomen. Waarom dat zo is, daarvan hoop ik hier kort iets te delen.

De insteek van het boek

De kracht van het boek is dat Van den Brink uitgaat van deze vraag: "Wat als het waar is?"
Wat als het waar is, wat de huidige stand van de wetenschap beweert:

- dat de aarde veel ouder is dan we ooit voor mogelijk hielden
- dat er voor de verschijning van Homo Sapiens (wij dus) al vele levensvormen voorkwamen
- sterker nog, dat wij als Homo Sapiens geëvolueerd zijn uit oudere levensvormen, waarbij we een gemeenschappelijke voorouder met de chimpansee delen
- dat de dood en gebrokenheid er reeds lang was, voordat de Homo Sapiens ook maar de keuze kreeg uit goed en kwaad.

Van den Brink stelt consequent: "wat als het waar is?". Daarmee voorkomt hij twee uitersten. Hiermee voorkomt hij enerzijds dat wij alles wat de huidige wetenschap ons voorhoudt als een eeuwige waarheid slikken. Want daarvoor heeft de wetenschap zichzelf al te vaak moeten bijstellen. Maar anderzijds voorkomt hij ook dat wij alles wat de wetenschap ons voorhoudt achteloos verwerpen. De kerk heeft in het verleden maar al te vaak moeten erkennen dat zij, ten opzichte van de wetenschap, ongelijk bleek te hebben (denk bijv. aan Galilei).

Kortom, Van den Brink wil uitgaan van de huidige stand van zaken in de wetenschap, en van daaruit zoeken naar een verstaanskader dat de moderne gelovige hulp kan bieden, zonder de Bijbelse boodschap ontrouw te hoeven worden.

Prachtig is het in de Nederlandse Geloofs Belijdenis verwortelde uitgangspunt, dat wij God zowel kunnen kennen (ten dele) uit het boek der natuur als ook (meer volkomen) uit het boek van de Schriften.

Die twee boeken, dat van de natuur (en het onderzoek daarvan door de wetenschap) en dat van de Schrift, tracht Van den Brink recht te doen en met elkaar te verbinden.

Wat sprak mij aan in dit boek?

Van den Brink kiest enerzijds de nuchtere insteek van "het boek der natuur", de wetenschap die de werkelijkheid bestudeert. Die leert ons dat de aarde en het leven daarop reeds onvoorstelbaar oud is. Dat de dood er reeds lang was, misschien wel altijd.

Hoe is dit dan te rijmen met het verhaal uit Genesis, waar God van zijn schepping zegt dat deze "goed" (tov) is?

Van den Brink geeft de lezer van zijn boek in overweging het woordje "goed" eens anders te proeven. Het bijbelse "goed" hoeft niet in te houden "perfect" (alsof er eerst een perfecte staat wás, die teruggewonnen moet worden), maar kan ook betekenen: gebroken, maar nochtans goed, omdat Gods aan het werk is. Als God op dag één zegt dat het "goed" is, terwijl "alleen" het licht er nog maar is (en al het andere nog voltooid moet worden), mag dit een heenwijzing zijn naar deze uitleg van het woordje "goed" (in de zin van: het zal goed komen, en het ís in wezen goed, in Gods handen, hoe gebroken nog ook wellicht).

Van den Brink heeft dus veel aandacht voor de teksten, ook in het verdere van de Bijbel, die aangeven dat deze schepping nog voltooid moet worden. Wij lezen dat, vanuit het ons altijd aangereikte kader, automatisch vanuit het perspectief: "opnieuw voltooid". Maar, zegt Van den Brink, zou het ook kunnen dat God zijn schepping, om een voor ons verborgen reden, misschien onvolmaakt is begonnen, en dat Hij deze gaandeweg naar de voltooiing (die dus een éérste voltooiing zal zijn) wil voeren? Denk aan Matteus 28, waar Christus spreekt over "de voltooiing van deze

wereld”, Romeinen 8 waar Paulus spreekt over de schepping nog steeds onderworpen is aan het onvolmaakte “omwille van Hem (bewust met hoofdletter, tegen Marcion in), die haar daaraan heeft onderworpen” tot de voltooiing komt, waar we reikhalzend naar uitzien, of denk aan 1 Korinthe 15, het hoofdstuk over de opstanding, waar, goed beschouwd ook nergens expliciet gezegd wordt dat er al een tijd was dat alles volmaakt wás.

Op deze en dergelijke wijze daagt Van den Brink ons uit vanuit een ander perspectief naar de Bijbel én “het boek der natuur” te kijken.

Zo bezien blijkt de evolutie helemaal geen aanslag in te houden op de “gelovige blik op de dingen”, maar kan deze wetenschapstheorie veeleer aanvullend en ondersteunend werken.

Maar, we zijn er nog niet. Want hoe zit het dan met de mens? En hoe zit het dan met diens rol in het ontstaan van de imperfectie en de dood op aarde, als die imperfectie er reeds lang was?

Het aardige is dat Van den Brink (en dat doet hij vaker vanuit zijn geweldige encyclopedische kennis) eerst allerlei scenario’s schetst, van hoe gelovigen zich tot zo’n vraag verhouden hebben. Bij deze vraag schetst hij een palet van diverse standpunten door de eeuwen heen, waar het verhaal van de schepping en de zondeval gelezen is van puur historisch tot puur symbolisch.

Zelf kiest hij een positie die daar iets tussenin staat, en die uitgaat van het volgende.

Op een gegeven moment ontwikkelde zich de Homo Sapiens (wij). Aanwijsbaar is in de zeer oude geschiedenis, dat deze mens een soort “culturele revolutie” kende, en zich vanuit het meer instinctieve ontwikkelde naar het meer bewuste; een staat van leven en bewustzijn waar o.a. cultuuruitingen bij hoorden. Denk aan de bijv. zeer oude rotstekeningen. Van den Brink sluit niet uit dat “Adam en Eva” wel degelijk terug te voeren zijn op historische personen (ook al waren zij toen bepaald niet het enige mensenpaar), en dat God op een gegeven moment bij hen iets toevoegde aan het evolutionaire proces. Hij schonk hen iets, wat de Bijbel “beeld Gods” noemt. Iets wat hen, ten opzichte van andere levensvormen, uniek maakte. Het vermogen om zich op ongekennd nieuwe manier te verhouden tot hun medemensen en medeschepselen en vooral ook: tot God. De mens kreeg toen de keuze om te kiezen tussen het aloude adagium van de natuur (recht van de sterkste, zelfverwerkelijking etc.), en de gehoorzaamheid en liefde jegens God. Dat zou dé kans zijn geweest voor de mens om voor heel de schepping de door God beoogde voltooiing in te luiden. Dan zou de mens de dood niet meer sterven, zoals het Genesisverhaal vertelt. In deze optiek wás de dood (en ook het lijden der dieren aan elkaar) er dus reeds lang, maar kreeg de mens de mogelijkheid om uit die cirkel te stappen, als men God maar gehoorzaam was. Toen de mens die kans liet liggen, was de dood de overwinnaar, en leek de schepping voorgoed gedoemd om in het onvolmaakte te blijven waarin zij tot dan toe verkeerde.

Vanaf dit punt hoef ik het verhaal niet meer verder te vertellen vermoed ik, want juist ook in dit perspectief wordt de rol van Christus (door Paulus de tweede Adam genoemd, een nieuw ‘stamhoofd der mensheid’), die deze verlossing wél biedt, des te sprekender. Kortom, dit perspectief heeft mij geholpen om de wereld van geloof en wetenschap dichter bij elkaar te brengen.

Ook het voor mij dreigende punt dat het Joodse en christelijke geloof zulke “laatkomers” lijken te zijn in de geschiedenis (en daarmee hun waarde misschien deels zouden kunnen verliezen, want is er ook niet al veel meer “waarheid” vóór die godsdiensten geweest?) is voor mij weer in kalmer vaarwater gebracht. Immers, het boek Genesis blijkt het – evenals andere bijbelse verhalen en perspectieven – over (oude) zaken te hebben die er feitelijk zeer toe doen.

Daarbij was voor mij behulpzaam deze gedachte: het feit dat deze godsdiensten (jodendom en christendom) zulke “laatkomers” zijn, “past” misschien juist wel heel erg goed in dit perspectief, waarbij, met terugwerkende kracht, dingen steeds meer overzien en in (geloofs)perspectief geplaatst

kunnen worden. Krijgt in deze optiek het bijbelse begrip “het einde der tijden” (hoe lang dit wellicht ook nog kan duren), in verhouding tot die zéér lange voortijd, ook niet een geweldig kostbare lading? Want wat een geweldig en heerlijk vooruitzicht is het, dat eens de schepping, die nu nog steeds onderworpen is aan het lijden, verlost zal worden (Romeinen 8: 19-24). Het woordje “hoop”, jodendom en christendom als godsdiensten van de “hoop op God” die werkt naar zijn doel toe, staat daarin voor mij centraal.

Tegelijk wordt de vreugde van de gevonden gezichtspunten in dit boek ook behoed voor een doorschieten in nieuwe stelligheden, dankzij die gezonde relativering die Van den Brink ook zelf aanbrengt: wat we nu weten of menen te zien of begrijpen, kan over een tijd alweer heel anders liggen. De wetenschap blijft in beweging, en de mens en gelovige ook. De wereld van het geloof wordt en blijft daarmee een interessante onderneming, ook op dit vlak. Waarbij de vrees dat de wereld van het geloof en van God wel eens ingepolderd zou kunnen worden door de wetenschap, volgens Van den Brink overigens geheel ongegrond is. De wetenschap vormt namelijk geen bedreiging, maar kan enkel verklarend werken. Mits de theoloog zijn ogen open houdt om ook zijn eigen kijk op de Bijbel voortdurend kritisch te herzien. Dan zullen ooit, zo zeg ik het maar in mijn eigen woorden, “het boek der natuur en het boek der Schrift ooit in één band verschijnen”.

Dan zal de onvoorstelbare grootheid van de Schepper, die zo’n duizelingwekkend onvoorstelbaar oude, grootse en boeiende schepping in gang wist te zetten, waarbij de diverse levensvormen zelfs uit elkaar kunnen evolueren, voor het menselijk oog aan het licht komen.

En tot die tijd zullen we vast ook wel weer eens in raadsels zien, om met Paulus te spreken, maar mogen we het diepe vertrouwen hebben gekend te zijn en ook zelf eens volmaakt te kennen.

Maar tot die openbaring zal de theoloog bereid moeten blijven om te “ravotten”, zo citeert Van den Brink Van Ruler, en met die mooie woorden sluiten we hier af.